

Юридичні науки

Трусов Ярослав Ігорович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

РОЛЬ ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНОСТІ ВИНИ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ

***Анотація.** Статтю присвячено дослідженню презумпції невинуватості та забезпеченню доведеності вини у процесі доказування, проаналізовано їх роль та місце в системі принципів кримінального процесу.*

***Ключові слова:** презумпція невинуватості, доказування, доведеність вини.*

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою у дослідженні презумпції невинуватості як однієї із фундаментальних презумпцій кримінального процесу, яка одночасно є його засадою та процесуальною гарантією неухильного виконання завдань кримінального провадження.

Обрана тема дослідження видається актуальною та цікавою для дослідження та перегляду існуючих теоретичних концептів та моделей правореалізації.

Мета дослідження полягає у теоретико-правовому аналізі ролі презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини у процесі доказування як базових засад кримінального провадження.

Ступінь наукової розробки теми дослідження. Презумпції невинуватості присвятили свою увагу такі дослідники, як М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, А. М. Бойко, Т. В. Варфоломеева, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, І. В.

Грицюк, Ю. М. Грошевий, А. М. Кислий, Г. К. Кожевніков, В. В. Крижанівський, В. В. Лисенко, В. Т. Маляренко та інші.

Виклад основного матеріалу. Розпочати дане дослідження ми пропонуємо із визначення сутності і змісту презумпцій в кримінальному процесі. В. А. Ойгензіхт відносить презумпцію до юридичних правил, положень і прийомів процесу доказування, за допомогою яких можна зробити висновок про існування певних обставин, фактів, правових статусів і властивостей [1, с. 26].

В. К. Бабаєв відзначає, що правові презумпції є видом загальних презумпцій як філософсько-логічних категорій, які за своєю логічною природою являють собою узагальнення індуктивного характеру [2, с. 13].

На думку В.В. Вапнярчука, правова презумпція – це закріплене (прямо або непрямо) в нормах права ймовірне бездоказове припущення про наявність або відсутність фактів (звідси й друга назва – факти, що презюмуються), що можуть призводити до певних наслідків у сфері правового регулювання, яке повинно обов'язково реалізовуватись у конкретній юридичній ситуації та є значущим у випадку його спростування [3, с.64].

Деякі автори оцінюють презумпції як припущення, що, на наш погляд, не цілком точно, оскільки термін «припущення» означає ймовірність тієї чи іншої обставини. Однак для цілого ряду презумпції іманентною є не ймовірність події, а особливі потреби правозастосування. Визначення презумпції через припущення (ймовірність) приводить деяких дослідників до висновку про те, що поряд з ймовірними презумпціями існують презумпції нетипові, що представляють собою помилкові узагальнення. Такі презумпції вони називають квазіпрезумпціями, основна властивість яких полягає не в ймовірності, а в сфері потреб правового регулювання [4].

У кримінальному процесі презумпції являють собою закріплені (прямо або непрямо) в нормах права ймовірні бездоказові припущення про наявність або відсутність фактів, що можуть призводити до певних наслідків у сфері кримінального процесу, та які повинні обов'язково реалізовуватись у конкретній юридичній ситуації та є значущими у випадку їх спростування. Серед презумпцій в кримінальному процесі центральне місце займають презумпція невинуватості та презумпція тягаря доказування вини.

У відповідності до ст.17 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [6], особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи.

Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою.

Верховний Суд в постанові по справі № у справі № 161/13574/18 від 27.06.2019[7] підкреслив, що суть презумпції невинуватості не в тому, що особа є невинуватою, а в тому, що існує припущення щодо її невинуватості. Презумпція невинуватості не може бути виправдана одним лише прагненням полегшити становище обвинуваченого. Вона стимулює доказування вини особи, і доки цього не буде досягнуто, ніхто не може бути визнаний винним. Відповідно до принципу презумпції невинуватості на обвинуваченого (а також на його захисника) не може бути покладено обов'язку доводити свою невинність, наявність обставин, які виключають кримінальну відповідальність.

Цей обов'язок покладається на органи, що висунули звинувачення (на особу, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора, але це не виключає права обвинуваченого доводити свою повну невинність або меншу вину.

Центральне місце і важлива роль презумпції невинуватості у кримінальному процесі може бути розкрита завдяки відстеженню системних зв'язків норм про презумпцію невинуватості з іншими нормами кримінального процесуального законодавства.

Так в статті другій КПК України серед інших завдань кримінального провадження визначається захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб *жоден невинуватий не був* обвинувачений або засуджений.

У частині п'ятій статті 223 КПК передбачено, що у разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть *вказувати на невинуватість особи* у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Частиною другою статті 290 КПК України визначено, що прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути

використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання.

Частиною четвертою статті 461 КПК України встановлено, що за наявності обставин, які підтверджують невинуватість засудженого або вчинення ним менш тяжкого кримінального правопорушення, перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами строками не обмежено.

Отже, презумпція невинуватості лежить в основі та підлягає застосуванню на всіх стадіях кримінального провадження, починаючи зі стадії досудового розслідування та закінчуючи стадією перегляду судового рішення, що в свою чергу виступає гарантією дотримання як міжнародних зобов'язань України в частині додержання прав людини під час притягнення до кримінальної відповідальності, так і фактичним виконання імперативних приписів статті 63 Конституції України, шляхом деталізації закріпленої у ній презумпції невинуватості на рівні спеціального нормативно-правового акту.

Засада доведеності вини, на відміну від презумпції невинуватості призначена не для того, аби з особою, яка притягається до кримінальної відповідальності поводитись як з невинуватою, тобто її права порушувались в тій мінімально об'єктивній мірі, яка є необхідною для здійснення кримінального провадження, а для того, аби вина такої особи (або її невинуватість) доводилась засобами доказування, визначеними кримінальним процесуальним законодавством, тобто із застосуванням належної правової процедури. Таким чином будь-якій особі гарантується об'єктивність кримінального провадження та висновків за його результатами, що об'єктивуються у формі відповідного вироку.

Реалізація досліджуваної засади можлива шляхом використання інструментів доказування, найважливішими з яких можна визначити збирання та оцінку доказів.

Згідно ст. 93 КПК України, збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому цим Кодексом.

Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.

Ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому статтею 220 цього Кодексу. Постанова слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді.

Що стосується оцінки доказів судом, то в рамках загальних засад організації та здійснення судового процесу не виникає жодних сумнівів щодо можливості позиціонування суду як суб'єкту оцінки наданих доказів (єдиного суб'єкта). Що ж стосується закріплення в якості суб'єктів оцінки слідчого та прокурора, що представляють сторону обвинувачення, на нашу думку, така позиція законодавця є неприйнятною з огляду на те, що, по-перше, порушує принцип змагальності сторін (стороні обвинувачення на досудовому розслідуванні надається пріоритет у наданні та відхиленні наданих стороною

захисту доказів), по-друге, фіксує обвинувальний ухил цієї стадії кримінального провадження, що суперечить презумпції невинуватості.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини особи є базовими самостійними засадами кримінального провадження, взаємопов'язаними, але не тотожними;

Література

1. Ойгензихт В. А. Понятие гражданско-правовой презумпции. Советское государство и право. 1975. № 10. С. 25-33.
2. Бабаев В. К. Презумпции в советском праве / В. К. Бабаев. Горький : Горьк. высш. шк. МВД СССР, 1974. 124 с.
3. Вапнярчук В.В. Загальна характеристика правових презумпцій та їх значення для кримінального процесуального доказування. Юрист України 2013. №3 (24). С. 62-68.
4. Каранина Н. С. Правовые презумпции в теории права и российском законодательстве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н. С. Каранина. М., 2006. 164 с.
5. Ковальчук С.О.. Правові презумпції у кримінальному процесі України: поняття, ознаки і система. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 60. С. 179-186.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-17. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
7. Постанова Верховного Суду у справі № 161/13574/18 від 27.06.2019. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82738555>